

Lassi Luoma

KONSTANTINUS SUUREN VAIKUTUS EUSEBIOKSEN AJATTELUUN

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Historian kandidaatintutkielma
12/2020
Opponentti Elias Puustinen

TIIVISTELMÄ

Lassi Luoma : Konstantinus Suuren vaikutus Eusebioksen ajatteluun

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Historian koulutusohjelma

Joulukuu 2020

Tutkielma tarkastelee vuorovaikutusta kahden historiallisesti merkittävän henkilön välillä. Henkilöistä ensimmäinen on Eusebios (n. 265–340) ja toinen on Konstantinus Suuri (n. 272–337). Tutkielma tarkastelee Eusebioksen oman ajattelun muuttumiseen johtaneita syitä hänen kirjoittamansa teoksen *Kirkkohistoria* kirjoittamisen aikana. Muutoksen myötä Eusebioksen toiminta muuttuu luonteeltaan historiankertomisesta ja opettamisesta poliittiseksi vaikuttamiseksi. Muutoksen aiheuttaa Konstantinus Suuren (n. 272–337) vaikutus. Tutkielma kysyy, että miten Konstantinus Suuri toimissaan poliittisena johtajana ajatteli kristillisyyden merkityksen oman politiikantekonsa näkökulmasta.

Tutkielma käyttää lähteinä kahta Eusebioksen kirjoittamaa teosta. Tutkielma tarkastelee Eusebioksen muuttunutta ajattelua erityisesti teoksen *Kirkkohistoria* ensimmäisen ja kymmenennen kirjan perusteella. Kymmenes kirja sisältää myös kolme Konstantinus Suuren käskykirjettä lainattuna. Nämä käskykirjat muodostavat merkittävimmän tutkielman käyttämän Konstantinus Suuren toimintaa koskevan aineiston. Aikaisempi kirjallisuus käsittelee Eusebioksen ja Konstantinus Suuren toimia varsin asianmukaisesti. Kirjallisuus ei kuitenkaan huomioi kristillisyyttä mahdollisena poliittisen johtajan käyttämänä instrumenttina. Tämä tutkielma kiinnittää huomiota juuri tähän poliittiseen näkökulmaan.

Tutkielma osoittaa, että Konstantinus Suuren käskykirjeiden mukaan kristillisyyden sisältöön tehtävien muutosten motiivina oli valtakunnan etu. Toisaalta Nikean neuvoston toimintaa koskeva käsittely osoittaa, että Konstantinus Suuren asiaan liittyvänä motiivina todennäköisesti oli valtakunnan yhtenäisyyden lisääminen. Kolmanneksi tutkielma kiinnittää huomiota Bellahin esittämään poliittisen johtajuuden ja uskonnon yhteen kietoutumiseen. Bellahin mukaan poliittiselle johtajuudelle on tyypillistä, että poliittinen johtaja pyrkii käyttämään yhteisön jumalasuhteen monopolisoinnin hallintaa hyväkseen omassa poliittisessa toiminnassaan. Tämä tutkielma löytää Konstantinus Suuren toiminnasta samanlaisia piirteitä.

Tutkielman mukaan Konstantinus Suuri hyödynsi olosuhteiden tarjoamaa mahdollisuutta käyttää kristillisyyttä oman poliittisen agendansa edistämiseksi. Tällöin tulee kuitenkin huomata, että osa hänen toiminnastaan oli alitajuista. Siten vain osa hänen siitä toiminnasta, joka liittyi kristillisyyteen, oli suunnitelmallista.

Avainsanat: Eusebios, Konstantinus Suuri, politiikka, poliittinen johtaja, kristillisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	LÄHTEISTÄ	2
3	PÄÄHENKILÖT	4
4	EUSEBIOKSEN MUUTTUNUT AJATTELU.....	5
5	KIRJALLISUUSTARKASTELU	7
6	MOTIIVINA VALTAKUNNAN ETU	10
7	MOTIIVINA VALTAKUNNAN YHTENÄISYYS.....	11
8	JUMALASUHTEEN HALLINNAN MONOPOLISOINTI.....	15
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	17
10	LÄHTEET.....	19

1 JOHDANTO

Tämä tutkielma tarkastelee vuorovaikutusta kahden historiallisesti merkittävän henkilön välillä. Henkilöistä ensimmäinen on historiankertoja ja opettaja Eusebios (n. 265–340) ja toinen on Rooman keisari Konstantinus Suuri (n. 272–337). Kyseiset henkilöt vaikuttivat molemmat toisiinsa. Nämä vaikutukset ovat mielenkiintoisia, koska yhtäältä ne vaikuttavat salakavalasti, ja koska toisaalta kyseisten vaikutusten heijastumia on havaittavissa vielä nykyaikanakin. Tutkielma pohtii erityisesti Konstantinus Suuren vaikutusta Eusebioksen elämään.

Eusebios oli henkilö, josta tuli historiallisesti merkittävä hänen osallistuttuaan omalta osaltaan Rooman imperiumin ja kristillisyyden yhdistymiseen johtaneeseen kehityskulkuun. Merkittävyyden erityinen syy on hänen kirjallinen tuotantonsa, josta muodostui edelleen käyttökelpoinen kyseistä aikakautta käsittelevä lähdeaineisto. Yksi hänen kirjallisessa tuotannossaan havaittavissa oleva erityinen piirre on hänen ajattelunsa muuttuminen kirjoittamisen aikana. Tämä tulee selkeästi esille hänen kirjoittamansa teoksen *Kirkkohistoria*¹ sisällössä. Teoksen alussa Eusebioksen tavoitteena on opetustoimintansa avulla tuottaa ihmisille hyötyä.² Tämän sijaan teoksen lopussa hän ajautuu lähinnä vain ylistämään Rooman keisari Konstantinus Suuren toimintaa. Samalla kristillisyyden sisältö Eusebioksen opetuksessa supistuu vain Konstantinus Suuren politiikkaa tukevaksi asiaksi.³ Siten Eusebioksen toiminta muuttuu teoksen kirjoittamisen aikana historiankertojasta ja opettajasta poliittiseksi toimijaksi. Eusebioksen ajattelun muuttuminen liittyy selkeästi Konstantinus Suuren vaikutukseen. Tämän vaikutuksen seurauksena myös Eusebioksen teos itsessään jakautuu kahteen osaan. Teoksen alkuosa⁴ käsittelee aikaa ennen kuin Konstantinus Suuri ja hänen johtamansa eliitti alkoivat vaikuttaa Eusebioksen omassa yhteisössä. Teoksen loppuosa⁵ puolestaan käsittelee aikaa, jolloin Konstantinus Suuri vaikutti Eusebioksen yhteisöön.⁶ Konstantinus Suuri ja hänen johtamansa eliitti valloittivat sotilaallisesti Eusebioksen asuinalueen Kesarean Itä-Rooman valloituksen yhteydessä vuonna 324.⁷ Sotilaallinen valloittaminen itsessään ei kuitenkaan ole tämän tutkielman asian tarkastelun ytimessä, koska Konstantinus Suuri vaikutti Itä-Rooman asioihin jo aiemmin. Sen sijaan asian

---

¹ Eusebios HE.

² Eusebios HE I 1:1–7.

³ Eusebios HE X 9.

⁴ Teoksen kirjat I–VII.

⁵ Teoksen kirjat VIII–X.

⁶ Barnes 2014, 8.

⁷ Barnes 2014, 106.

tarkastelun ytimessä on pohtia Konstantinus Suuren kristillisyyteen liittyvää toimintaa suhteessa hänen rooliinsa poliittisena johtajana.

Tutkielman rakenne on temaattinen. Ensimmäiseksi käsitellään käytetyt lähteet luvussa 2 ja esitellään lyhyesti tutkielman päähenkilöt luvussa 3. Näiden jälkeen referoidaan Eusebioksen ajattelun muutos ensisijaisena lähteenä olevan *Kirkkohistoria*-teoksen perusteella luvussa 4. Tämän jälkeen tehdään kirjallisuustarkastelu olemassa olevan kirjallisuuden näkökulmasta luvussa 5. Kirjallisuustarkastelun jälkeen pohditaan valtakunnan etua mahdollisena toiminnan motiivina luvussa 6. Seuraavaksi käsitellään valtakunnan yhtenäisyyttä yhtenä mahdollisena motiivina luvussa 7. Tämän jälkeen tarkastellaan jumalasuhteen hallinnan monopolisointia yhtenä poliittisen johtajan toimintaa ohjaavana tekijänä luvussa 8. Lopuksi tehdään lyhyet johtopäätökset luvussa 9.

Tutkielma kuuluu lähinnä politiikan tutkimuksen tutkimusalaan ja on otteeltaan aatehistoriallinen. Aatehistoriallinen ote tarkoittaa Hyrkkäsen mukaan, että se käsittelee käsittämisen käsittämistä. Siten aatehistoriallinen tutkielma kysyy, että miten aikalaiset käsittivät asiat. Tällöin huomion keskiöön nousee ajattelun, toiminnan ja olosuhteiden keskinäinen vuorovaikutus. Kyseinen vuorovaikutus on kuitenkin monimutkainen. Siten esimerkiksi toiminnasta ja olosuhteista ei voida suoraan päätellä ajattelua. Tämän seurauksena aatehistoriallinen tutkimus on luonteeltaan epävarmaa. Tämä tarkoittaa, että aatehistoriallinen tutkimus ei ole ns. kovaa tiedettä. Se on Hyrkkäsen käsittein kirjoitettuna *epävarma tiede*. Epävarmuudesta huolimatta aatehistoriallista tutkimusta on kuitenkin syytä tehdä.⁸

Tutkielman tutkimuskysymyksenä on kysyä, että miten Konstantinus Suuri toimiessaan poliittisena johtajana ajatteli kristillisyyden merkityksen oman politiikantekonsa näkökulmasta.

2 LÄHTEISTÄ

Tämä tutkielma käyttää lähteinä kahta antiikkista teosta. Ne molemmat ovat Eusebioksen kirjoittamia. Lähteistä ensisijainen teos *Kirkkohistoria* ja toissijainen teos on *Konstantinus Suuren elämäkerta*. Teos *Kirkkohistoria* on ensimmäinen historiallinen yritys muodostaa kristillisyyden historia.

Molempien teosten käytettävyyteen lähteenä liittyy ongelmia. Teokset ovat sekavia ja niiden asian käsittelyjärjestykset vaihtelevat. Eusebioksen omaa objektiivisuutta rajoittaa hänen oma kristillinen vakaumuksensa, ja siten hänen tekstinsä ovat luonteeltaan teleologisia. Lisäksi jälkeinpäin tapahtuneet lisäykset, poisjättämiset ja ei-objektiiviset tulkinnat sekoittavat tilannetta. Toisaalta myös Kons-

---

⁸ Hyrkkänen 2002, 9–10.

tantinus Suuren propagandalla on oma vaikutuksensa. Eusebios lainaa laajasti eri kirjoittajien tekstejä. Eusebioksen lainatessa eri kirjoittajien tekstejä ongelmana on, että useimpia lainattavia tekstejä ei ole säilynyt, ja siten niiden käytettävyyttä lähteenä ei voida tarkistaa. Erityisesti *Konstantinus Suuren elämäkerta* -teokselle on tyypillistä Eusebioksen ylistävä suhtautuminen Konstantinus Suureen. Kohdat, jotka sisältävät Eusebioksen ylistystä, kertovat lähinnä vain Eusebioksen omasta ajattelusta. Siten kyseisille kohdille ei saa antaa liikaa merkitystä.

Tilanne ei kuitenkaan ole todellisuudessa näin ongelmallinen. Esimerkiksi *Kirkkohistoria*-teoksessa Eusebios kertoo yleensä käyttämänsä lähteen luonteen. Jos jossain kohtaa lähteenä on ollut esimerkiksi hänen kuulemansa kuulopuheet, hän sellaisessa kohdassa mainitsee kohtaan liittyvän passiivimuodossa olevan *kerrotaan*-käsitteen. Tällöin lukija osaa suhtautua kyseiseen kohtaan kuulopuheena. Jos puolestaan kohta perustuu hänen itse lukemaansa lähteeseen, hän kertoo senkin. Tällöin ongelmana on alkuperäislähteen puuttumisen ohella ainoastaan lähteen tekstin erottaminen hänen omasta ajatuksestaan. Nekin ovat yleensä erotettavissa toisistaan, kunhan vain tekstin lukee tarkasti.

Teoksien ongelmista huolimatta teokset kertovat paljon asioita. Tutkijat pitävät niitä mainettaan parempina. Esimerkiksi Barnes käyttää pääosan Eusebioksen teoksia käsittelevistä kohdista paljastaakseen Eusebioksen oman ajan jälkeen tehtyjä vääriä tulkintoja. Barnesin käsittelyssä väärin tehtyjen tulkintojen paljastamisen takaa löytyy paljon asianmukaista sisältöä.⁹ Myöhäisantiikin tutkijat Averil Cameron ja Stuart Hall puolestaan kirjoittavat *Konstantinus Suuren elämäkerta* -teoksen olevan Konstantinus Suuren uskontopolitiikan tutkimukseen liittyvä päälähde.¹⁰ He jatkavat kertomalla Eusebioksen olleen kaikkein tuottoisin ja tärkein varhaista kirkkoa käsitelleistä kirjoittajista.¹¹ Edelleen he kirjoittavat tutkijoiden viime aikoina alkaneen suhtautumaan kriittisemmin Eusebioksen teksteihin liittyvään *hyper-skeptisismiin*. Käsitteellä *hyper-skeptisismi* he viittaavat tutkijoiden keskuudessa toisinaan esiintyvään taipumukseen epäillä isompia kokonaisuuksia yksityiskohdissa olevien ongelmien takia. Muutoksen seurauksena tutkijat ovat alkaneet rohkeammin tulkitsemaan Eusebioksen teoksia.¹²

Eusebioksen teoksilla on puutteensa. Ne edustavat kuitenkin parasta lähdeaineistoa tässä tutkielmassa käsitellyistä asioista. Siten niitä ei saa liikaa kritisoida. Niitä voi käyttää, kunhan tekee tulkintoja

---

⁹ Barnes 2014, 9–13.

¹⁰ Cameron & Hall 1999, 1.

¹¹ Cameron & Hall 1999, 2.

¹² Cameron & Hall 1999, 4.

harkiten. Tässä tutkielmassa on pyritty tekemään lähteisiin liittyviä tulkintoja lähinnä vain yleisemmällä tasolla ja samalla vertaamalla tulkintoja tutkimuskirjallisuuteen. Siten virheellisten tulkintojen vaaraa voidaan pienentää.

3 PÄÄHENKILÖT

Tämä luku esittelee tutkielman päähenkilöitä. Ensin esitellään Rooman keisari Konstantinus Suuri (n. 272–337) ja sen jälkeen tämän tutkielman molempien lähteiden kirjoittaja Eusebios (n. 265–340). Lopuksi käsitellään lyhyesti se viitekehys, jossa heidän tärkein kohtaamisensa tapahtui.

Konstantinus Suuri oli Rooman keisari vuosina 306–337. Hän peri isältään valtaan tullessaan Augustuksen arvon. Lähtökohtaisesti hän oli Länsi-Rooman keisari, mutta todellisuudessa hänen asemansa oli rajallisempi. Tultuaan valtaan hän alkoi käymään sisällissotia poliittisia vastustajiaan vastaan. Hän voitti kaikki poliittisia vastustajiansa vastaan käymänsä sisällissodat. Voittojensa myötä hän valloitti ensin Rooman kaupungin vuonna 312.¹³ Lopulta hän valloitti myös Itä-Rooman vuonna 324 tullen siten koko Rooman imperiumin poliittiseksi johtajaksi.¹⁴ Konstantinus Suuri oli ennen kaikkea taitava poliitikko. Hän käytti sekä kovia otteita että propagandaa saavuttaakseen tavoitteensa. Kyseiset keinot eivät kuitenkaan olleet hänelle mikään itsetarkoitus. Ne olivat vain aikakaudelle tyypillisiä keinoja saavuttaa poliittiset päämäärät.¹⁵ Konstantinus Suuri esiintyi kirkon suojelijana. Hän esimerkiksi otti eräissä tilanteissa etäisyyttä poliittisiin vastustajiinsa lopettamalla vainot hallitsemillaan alueilla. Hän teki myös muita kristillisyyteen liittyviä toimia.¹⁶ Hänen toimintansa liittyen kristillisyyteen on aiheuttanut paljon erilaisia väitteitä suhteessa hänen oman kristillisen vakaumuksensa laatuun. Nämä väitteet vaikeuttavat ja häiritsevät vakavasti tehtävää aikakauden historiantutkimusta.

Eusebios oli pääasiassa Kesareassa nykyisen Israelin alueella vaikuttanut historiankertoja ja opettaja. Barnesin mukaan hän toimi Kesarean piispana. Hänen kirjallinen tuotantonsa on mittava. Kaksi hänen teostaan edustaa historiankirjoitusta.¹⁷ Nämä kaksi historiankirjoitusta edustavaa teosta muodostavat aineiston, jota käytetään tämän tutkielman lähteenä.

Tämä tutkielma käsittelee ensisijaisesti aikakautta, jolloin Konstantinus Suuri valloitti Itä-Rooman. Valloittaessaan Itä-Rooman Konstantinus Suuri tuli samalla Eusebioksen esivallaksi. Konstantinus Suuri toimi Eusebioksen esivaltana vuodet 324–337. Eusebios itse pääsi vuonna 325 ottamaan osaa

---

¹³ Barnes 2014, 61–83.

¹⁴ Barnes 2014, 97–106.

¹⁵ Barnes 2014, 2.

¹⁶ Barnes 2014, 66.

¹⁷ Barnes 2014, 9.

päätöksentekoon. Eusebios osallistui erään myöhemmin tässä tutkielmassa käsiteltävän neuvoston toimintaan. Tämä tutkielma käsittelee aikakautta, jolloin Konstantinus Suuri pyrki sekä lisäämään valtaansa että vakiinnuttamaan valtansa Itä-Rooman alueella. Eusebios puolestaan tuki Konstantinus Suurta hänen pyrkimyksissään.

4 EUSEBIOKSEN MUUTTUNUT AJATTELU

Tämä luku käsittelee Eusebioksen ajattelun muuttumista hänen *Kirkkohistoria*-teoksensa alkuosan ja loppuosan välillä. *Kirkkohistoria*-teos jakautuu kymmeneen kirjaan. Asiankäsittelyä täsmennetään edelleen niin, että teoksen alkuosan osalta käsitellään vain teoksen ensimmäinen kirja ja teoksen loppuosan osalta vain teoksen viimeinen kymmenes kirja. Ensimmäiseksi pohditaan ensimmäisessä kirjassa esiintyviä, sekä Eusebioksen opettamisen tapaan, että hänen omiin käsityksiinsä liittyviä sekä poliittisia että uskonnollisia aiheita. Tämän jälkeen käsitellään Eusebioksen muuttunutta ajattelua erityisesti kymmenennessä kirjassa keskiöön nousevan silloisen poliittisen johtajan merkityksen näkökulmasta.

Eusebios kirjoitti teoksensa ensimmäisen kirjan näkökulmasta, jossa hän itse esiintyy kristillisenä opettajana. Eusebios esittää omien yhteiskunnallisten motiiviansa olevan altruistisia. Hän kirjoittaa esimerkiksi liittyen teoksensa kirjoittamisen motiiveihin tavoitteenaan olevan vain hyödyn tuottamisen lukijoille.¹⁸ Samaan suuntaan viittaa ensimmäisen kirjan toinen luku. Toisen luvun sisältö on luonteeltaan kristillistä opettamista. Siten Eusebioksen tavoitteena on opettaa tavallisia ihmisiä.¹⁹ Eusebios toki pyrkii vaikuttamaan myös poliittisesti, mutta poliittisessa toiminnassaan hän on varsin pidättyväinen. Hänellä ei ole suoraa poliittista valtaa ja siten hänen ainoa keinonsa pyrkiä vaikuttamaan on kehottaa ihmisiä toimimaan hänen omien poliittisten ohjeidensa mukaisesti. Eusebios esimerkiksi kehottaa ihmisiä toimimaan paremmin säädyllisyydessä, oikeamielisyudessa, itsehillinnässä ja miehuudessa.²⁰ Eräässä toisessa kohdassa Eusebios paheksuu sellaisia opetuksessaan esiintyviä historiallisia ihmisiä, jotka elivät järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella.²¹ Näin kirjoittaen Eusebioksen tavoitteena on kristillisen opettamisen ohella myös yhteiskunnallisen järjestyksen edistäminen. Yhteiskunnallisen järjestyksen edistämisen asema on kuitenkin hänen toiminnassaan toissijainen. Samalla on huomionarvoista, että Eusebios ei kirjoita mitään varsinaisista hänen oman aikakautensa poliittisista johtajista. Varsinaiset poliittiset johtajat eivät esiinny hänen käsittelyssään. Euse-

---

¹⁸ Eusebios HE I 1:5.

¹⁹ Eusebios HE I 2:1–27.

²⁰ Eusebios HE I 4:7.

²¹ Eusebios HE I 2:19.

bios toki käsittelee jonkin verran sellaisia poliittisia johtajia, jotka olivat kirjoittamisajankohtana historiallisia henkilöitä. Hän käsittelee esimerkiksi Herodesta²², joka toimi korkea-arvoisena roomalaisena virkamiehenä. Käsitteley kuitenkin kutistuu toisarvoisten asioiden pyörittelyksi. Ehkä olennaisimmat Eusebioksen käsittelemät Herodeksen toimiin liittyvät asiat koskevat juutalaisten ylipappien nimitysasioita.²³ Eusebioksen oma poliittista johtajuutta käsittelevä näkökulma liittyy lähinnä vain hänen pyrkimyksensä osoittaa eräät muinaiset ennustukset toteutuneiksi.²⁴ Siten Eusebioksen aiheenkäsittelyä ei voi pitää poliittiseen johtajuuteen liittyvänä kannanottona. Tämä tarkoittaa, että Eusebioksen teoksen ensimmäisen kirjan poliittista johtajuutta käsittelevillä kohdilla ei ole tämän tutkielman tutkimuskysymyksen näkökulmasta merkitystä.

Teoksen kymmenes kirja puolestaan on sisällöltään erilainen. Kymmenennen kirjan sisältö jakautuu tutkimuskysymyksen kannalta karkeasti kahteen olennaiseen kokonaisuuteen. Eusebioksen Tyyron kirkossa pitämää juhlapuhetta koskeva osuus rajataan tarkastelusta pois, koska se oli kirjoitettu jo aikaisemmin. Siten se ei edusta Eusebioksen muuttunutta ajattelua.²⁵ Ensimmäinen olennainen käsiteltävä kokonaisuus muodostuu Eusebioksen teokseensa suoraan lainaamista poliittisen johtajan kirjoittamista käskykirjeistä²⁶. Käskykirjeitä käsittelevä kokonaisuus muodostaa tämän tutkielman näkökulmasta merkittävimmän Konstantinus Suuren toiminnasta kertovan lähdekokonaisuuden. Käskykirjeitä koskevaa kokonaisuutta käsitellään tarkemmin luvuissa 6 ja 8. Toisen käsiteltävän kokonaisuuden muodostaa kymmenennen kirjan viimeinen luku, joka paljastaa Eusebioksen ajattelun muuttumisen. Eusebioksen muuttuneet ajatukset sisältävät lähinnä vain Konstantinus Suuren ylistystä. Eusebios luettelee lukuisan määrän asioita, jotka nyt uudessa tilanteessa tuottavat ihmisille monenlaista hyvää. Edelliset hallitsijat puolestaan näyttäytyvät pelkkinä tuhoisina tyranneina. Samalla kristillisyyden sisältö Eusebioksen käsittelyssä supistuu koskemaan lähinnä vain Konstantinus Suuren politiikan tukemista. Eusebios ajautuu lopulta selittämään vain sitä, että miten jumala yhtäältä toimii poliittisen johtajan tukena mutta toisaalta rankaisee poliittisen johtajan vastustajia.²⁷

Konstantinus Suuren vaikutus Eusebioksen ajatteluun oli niin voimakas, että Eusebios ei enää *Kirkkohistoria*-teoksensa lopussa esitä mitään varsinaista omaa sisältöä. Erityisesti tämä tulee näkyville

---

²² Eusebioksen käsittelyssä menevät sekaisin Herodes Suuri ja Herodes Antipas.

²³ Eusebios HE I 6:9.

²⁴ Eusebios HE I 6:11

²⁵ Heikel 1997, 27–28.

²⁶ Tutkielmassa käsitellyt käskykirjeet: Eusebios HE X 5:1–14, HE X 5:18–20 ja HE X 7:1–2. Ensimmäisen käskykirjeen toisena kirjoittajana mainitaan Licinius. Liciniuksen merkitys jätetään kuitenkin tässä tutkielmassa epäoleellisena huomioonottamatta.

²⁷ Eusebios HE X 9.

Eusebioksen lainatessa suoraan Konstantinus Suuren käskykirjeitä. Eusebios keskittyy vain ylistämään Konstantinus Suuren saavutuksia.

5 KIRJALLISUUSTARKASTELU

Tämä luku tarkastelee tutkimuskysymyksen käsittelyä olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden mukaan. Luku pohtii erityisesti Frenidin ja Barnesin kirjoittamien teosten merkitystä. Sen jälkeen pohditaan asiaa lyhyesti, sekä Pricen ja Thonemannin kirjoittaman teoksen, että Bellahin kirjoittaman teoksen perusteella.

Varhaisen kirkon historiantutkija W.H.C. Frend käsittelee teoksessaan *The Rise of Christianity*²⁸ Konstantinus Suuren toimintaa jonkin verran. Hän on esimerkiksi nimennyt erään teoksensa väliotsikon siten, että nimi viittaa Konstantinus Suuren tekemään vallankumoukseen.²⁹ Frenidin mukaan Eusebios itse näki Konstantinus Suuren tuoman uuden ajan olevan kristillisessä mielessä edistyksellinen. Kristillisyyden menestys on siten ennen kaikkea merkki siitä, että aiemmat ennustukset ovat tulossa todeksi. Frenidin tulkinnan mukaan Eusebios näki kristillisyyden menestyksen olevan yhtä imperiumin menestyksen kanssa.³⁰ Frend kirjoittaa, kuinka poliittinen johtaja sinällään odotti kristittyjen tukevan imperiumia. Kuitenkin suurempi ongelma oli ihmisten keskuudessa olleet erimielisyydet, jotka vaativat poliittiselta johtajalta toimenpiteitä. Siten kristillisyyden näyttäytyi enemmän ongelmana.³¹ Konstantinus Suuren menestystä käsittelevässä osuudessa Frend näkee kristillisyyden olevan kysymys, jossa olennaisinta on pohtia Konstantinus Suuren oman uskon merkitystä.³² Frend kirjoittaa edelleen, kuinka sitten aikaa myöten Konstantinus Suuren henkilökohtainen usko muutettiin viralliseksi politiikaksi.³³ Vastaavasti aikaa myöten Konstantinus Suuri muuttui aikakauden retoriikassa jumalan palvelijasta jumalan edustajaksi.³⁴ Nikean neuvostoa Frend pitää lähinnä vain kirkon sisäistä kiistaa käsittelevänä neuvostona.³⁵ Vielä Konstantinus Suuren aikaa koskevan käsittelyn loppuvaiheessakin Frend kirjoittaa Konstantinus Suuren ihailusta kristillisyyttä kohtaan henkilökohtaisena ihailuna.³⁶ Siten Frenidin tarkastelussa kristillisyyden ja politiikka näyttäytyvät erillisinä asioina. Frend

---

²⁸ Frend 1984.

²⁹ Frend 1984, 473.

³⁰ Frend 1984, 477–479.

³¹ Frend 1984, 480.

³² Frend 1984, 482.

³³ Frend 1984, 488.

³⁴ Frend 1984, 491–492.

³⁵ Frend 1984, 500.

³⁶ Frend 1984, 503.

ei varsinaisesti problematisoi kristillisyyden ja politiikan keskinäistä vuorovaikutusta. Hän ei myöskään mieli Konstantinus Suuren poliittisia motiiveja suhteessa kristillisyyteen. Samalla tämä tarkoittaa, että Frendin Konstantinus Suuren tekemään vallankumoukseen liittyvä väliotsikko ei varsinaisesti liity kristillisyyteen.

Tunnettu Konstantinus Suuri ja Eusebios -tutkija Timothy Barnes käsittelee teoksessaan *Constantine: Dynasty, Religion and Power in the Later Roman Empire*³⁷ poliittisia kysymyksiä Frendin kanssa vastaavalla tavalla. Barnes esimerkiksi käsittelee seikkaperäisesti uskonnollista moninaisuutta silloisen Rooman poliittisen johdon keskuudessa. Hän kirjoittaa Konstantinus Suuren sympatisoineen kristillisyyttä jo Diocletianuksen (n. 244–311) tetrarkian aikana.³⁸ Hän kertoo myös, kuinka Galerius (n. 258–311) toimi poliittisesti suostutellakseen Diocletianuksen toimimaan kristittyjä vastaan. Seurauksena oli vaino (The Great Persecution). Barnes jatkaa vainon olleen mieluummin vain poliittinen manööveri.³⁹ Näin ajateltuna Barnesin mukaan kristillisyyden oli jo Diocletianuksen aikana selkeästi poliittinen instrumentti. Barnes jatkaa, kuinka Konstantinus Suurella oli motiivi esiintyä kristillisen kirkon puolustajana. Kyseisen motiivin avulla Konstantinus Suuri pystyi erottautumaan poliittisista vastustajistaan.⁴⁰ Lisäksi Barnes pitää koko Konstantinus Suuren oman kristillisen vakaumuksen pohtimista historian tutkimuksessa epäolennaisena, koska sitä ei voida todistaa.⁴¹ Barnes siis esittää useita argumentteja, joiden avulla hän pienentää kristillisten motiivien merkitystä nostamalla poliittisten motiivien merkitystä. Vaikka hänen kantansa on näin selvä, hän on siitä huolimatta varovainen tulkinnoissaan. Hän ei esimerkiksi pohdi niitä syitä, joiden vuoksi Konstantinus Suuri aloitti kirkon tukemisen Rooman valloittamisen jälkeen.⁴² Eräs hieman erillinen mutta mielenkiintoinen Barnesin lausunto liittyy Konstantinus Suuren luonteenlaatuun löytyy kohdasta, jossa Barnes päättää uskonnonvapautta käsittelevän osuuden. Kohdan mukaan eräs Konstantinus Suuren kirjoittama kirje kuvaa miestä, joka on kyseisessä tilanteessa ennen kaikkea turhautunut siksi, koska hänen poliittiset tavoitteensa eivät pääse toteutumaan.⁴³ Tässä kohtaa Barnes selkeästi kirjoittaa Konstantinus Suuren suhtautuneen asioihin ensisijaisesti poliittisesta näkökulmasta. Poliittiseen näkökulmaan nähden kristilliset kysymykset ovat vain instrumentteja muiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Barnes on asian

---

³⁷ Barnes 2014.

³⁸ Barnes 2014, 56.

³⁹ Barnes 2014, 57.

⁴⁰ Barnes 2014, 66.

⁴¹ Barnes 2014, 80.

⁴² Barnes 2014, 84.

⁴³ Barnes 2014, 111.

käsittelyssään selkeä. Hän pyrkii tarkastelemaan poliittisia kysymyksiä poliittisina. Samalla hän selkeästi tunnistaa kristillisyyden vaikutuksen politiikkaan. Näistä syistä huolimatta hän pidättäytyy käsittelemästä asiaa eteenpäin. Hän ei nosta esille kysymystä siitä, että mitä Konstantinus Suuren suhtautuminen kristillisyyteen instrumenttina tarkoittaa laajemmin käsitettynä.

Antiikin tutkijat Simon Price ja Peter Thonemann käsittelevät myös teoksessaan *The Birth of Classical Europe*⁴⁴ Konstantinus Suuren toimintaa. He käsittelevät aihetta monipuolisesti erityisesti kristillisyyden kasvavan yhteiskunnallisen merkityksen näkökulmasta. Aiheina ovat esimerkiksi kristillisyyden ja juutalaisuuden suhde ja kristittyjen organisoituminen.⁴⁵ Kristittyjen organisoitumiseen liittyen käsitellään kristittyjen yhteistyötä kaupunkien kanssa.⁴⁶ Price ja Thonemann mainitsevat yllättäen kristillisen kirkon olleen Rooman imperiumille eduksi. He eivät kuitenkaan jatka aiheen käsitteilyä eteenpäin.⁴⁷ Näin toimien he sivuavat tämän tutkielman tutkimuskysymystä, mutta eivät kuitenkaan vastaa siihen. He eivät jatka pohtimalla kristillisen kirkon Rooman imperiumille tuottaman hyödyn sisältöä. He eivät myöskään pohdi sitä, että millä tavalla Konstantinus Suuri kyseisen kristillisyyden tuottaman hyödyn itse tunnisti.

Tunnettu uskontososiologian tutkija Robert N. Bellah tarkastelee teoksessaan *Religion in Human Evolution*⁴⁸ politiikan ja uskonnon historiallista yhteen kietoutumista sosiologian näkökulmasta. Bellahin teos käsittelee siten tämän tutkielman tutkimuskysymystä. Hänen tutkimuskohteensa sijaitsee kuitenkin ajallisesti ajassa ennen kristillisyyttä.⁴⁹ Siten teos ei suoraan käsittele tämän tutkielman tutkimuskysymystä liittyen nimenomaan sekä kristillisyyteen että Konstantinus Suuren ja Eusebioksen aikakauteen. Bellahin teos muodostaa kuitenkin käyttökelpoisen teoreettisen viitekehyksen tämän tutkielman tutkimuskysymyksen käsittelemiseksi.

Konstantinus Suuren vaikutusta käsittelevälle kirjallisuudelle on tyypillistä, että asiankäsittelyssä ei pohdita Konstantinus Suuren mahdollisia kristillisyyteen liittyviä motiiveja ja ajatuksia suhteessa poliittiseen toimintaan. Tämä on tietysti ymmärrettävää, koska niitä ei tiedetä varmasti. Kuitenkin varsinkin Barnesin käsittely tuo esille useita sellaisia selkeitä tekijöitä, joiden perusteella Konstantinus Suuri todennäköisesti käytti hyväkseen olosuhteiden tarjoamia mahdollisuuksia kristillisyyden hyödyntämiseksi politiikassa. Bellahin teos on muuhun kirjallisuuteen verrattuna erilainen. Se käsittelee

---

⁴⁴ Price & Thonemann 2011.

⁴⁵ Price & Thonemann 2011, 296.

⁴⁶ Price & Thonemann 2011, 299.

⁴⁷ Price & Thonemann 2011, 306.

⁴⁸ Bellah 2011.

⁴⁹ Bellah 2011, 599.

nimenomaan uskonnon käyttämistä yleisesti politiikan tekemisen tukena. Bellahin teos rajautuu kuitenkin kristillisyyttä vanhempaan aikaan, ja se ei siten suoraan käsittele Rooman imperiumin poliittisia kysymyksiä. Bellahin teoksen muodostama teoreettinen viitekehys on kuitenkin tutkielman näkökulmasta käyttökelpoinen.

6 MOTIIVINA VALTAKUNNAN ETU

Tämä luku käsittelee valtakunnan etua mahdollisena Konstantinus Suuren toiminnan kristillisyyttä ohjaavana tekijänä. Ensimmäiseksi käsitellään Konstantinus Suuren käskykirjeisiinsä kirjoittamat suorat aiheeseen liittyvät viittaukset. Sen jälkeen pohditaan tutkimuskysymykseen nähden irrallisena kysymyksenä suorien viittausten merkitystä tutkimuksen näkökulmasta. Kysytään lyhyesti, että mikälainen oli se sellainen poliittinen tilanne, jossa kyseisiä suoria viittauksia kannatti käyttää.

Yksi valtakunnan edun agendalle ottava käskykirje on kirje, joka on Eusebioksen mukaan eräs Konstantinus Suuren ja Liciniuksen (265–325) yhdessä kirjoittama keisarillinen asetus.⁵⁰ Kyseinen asetus sisältää lausunnon liittyen erääseen uskonnonvapauteen liittyvään asiaan. Tässä tutkielmassa ei sinällään käsitellä uskonnonvapautta. Sen sijaan huomio kiinnitetään uskonnonvapauden määräämisen takana olevaan motiiviin. Kyseisen kohdan mukaan poliittiset johtajat kertovat virallisessa asiakirjassa motiivina uskonnonvapaudelle olevan valtakunnan edun.⁵¹ Valtakunnan etu löytyy myös saman käskykirjeen toisesta kohdasta. Kyseisessä kohdassa käsitellään ihmisten vapautta valita omat tapansa. Jälleen motiivina uuden vapauden myöntämiselle on tavoiteltavat yhteiskunnalliset rauhalliset olosuhteet⁵². Yhteiskunnallisesti rauhalliset olosuhteet puolestaan ovat selkeästi valtakunnan etu. Kolmas vastaavan kaltainen viittaus löytyy eräästä toisesta Eusebioksen lainaamasta käskykirjeestä. Kyseinen käskykirje käsittelee sen omana kirjoittamisajankohtana suunnitteilla ollutta erästä piispojen kokousta. Käskykirjeen mukaan suunnitellun piispojen kokouksen motiivina oli piispojen keskinäisen riitelyn lopettaminen ja siten sovun aikaansaaminen.⁵³ Motiivi on jälleen sama: piti saavuttaa yhteiskunnallinen järjestys, josta seurauksena olisi valtakunnallinen etu. Vastaavanlainen kohta löytyy myös kolmannesta käskykirjeestä: Kyseisen käskykirjeen mukaan seurakuntien johtajat vapaute-

---

⁵⁰ Eusebios HE X 5:1–14.

⁵¹ Eusebios HE X 5:4.

⁵² Eusebios HE X 5:8.

⁵³ Eusebios HE X 5:18–19.

taan sekulaarisista tehtävistä. Tällöin sekulaarisista tehtävistä vapauttamisen perusteluna on nimenomaan valtakunnan etu.⁵⁴ Käsitellyille kolmelle Eusebioksen teoksen loppuosasta löytyvien käskykirjeiden sisältöä käsitteleville kohdille on yhteistä, että niiden kirjoittajien lähtömotiivina on selkeästi heidän itse käsittämänsä valtakunnan etu.

Käskykirjeiden varsin suorat viittaukset valtakunnan etuun kristillisyyttä ohjaavina tekijöinä ovat hämmästyttäviä viittauksia. Viittaukset ohjaavat pohtimaan kysymystä siitä, että minkälainen on ollut sellainen poliittinen tilanne, jossa poliittisen johtajan on kannattanut kirjoittaa kirjoittamissaan käskykirjeissä kristillisten asioiden motiivina olevan valtakunnan edun. Näin tehdessään poliittinen johtaja paljastaa lähes suoraan käyttävänsä kristillisyyttä poliittisiin tarkoituksiin. Tällöin tutkija puolestaan joutuu esittämään kysymyksen siitä, että miksi kyseinen poliittinen johtaja ei ollut huolissaan paljastuksen mahdollisesti aiheuttamasta poliittisesta reaktiosta. Toisaalta tutkijan on vaikea hyväksyä ajatusta myöskään siitä, että kyseiset kohdat olisivat lipsahaneet käskykirjeisiin vahingossa. Hämmästyttävää on lisäksi pohtia sitä, miksi Eusebios hyväksyi kirjeet ja niiden sisällöt liitettäväksi teokseensa sellaisinaan mitään kyseenalaistamatta. Nämä esitetyt kysymykset osoittavat, että silloinen yhteiskunnallinen tilanne oli jollakin tavalla selkeästi erilainen verrattuna nykyaikaisen ihmisen käsitykseen nykyaikaisesta yhteiskunnasta.

Konstantinus Suuren kirjoittamien käskykirjeiden mukaan hänen kristillisyyteensä liittyvää toimintaansa ohjasi ensisijaisesti valtakunnan etu. Valtakunnan etu toimintaa ohjaavana motiivina on esitetty hämmästyttävän suoraan. Lisäksi kyseinen asia esiintyy useassa kirjeessä, joten vahingossa tapahtuneen mainitsemisen mahdollisuutta ei käytännössä ole.

7 MOTIIVINA VALTAKUNNAN YHTENÄISYYS

Tutkielman tämä luku käsittelee valtakunnan poliittisen yhtenäisyyden tavoittelemista yhtenä mahdollisena Konstantinus Suuren motiivina tilanteessa, jossa hän pyrki vakiinnuttamaan oman asemansa Itä-Rooman poliittisena johtajana. Ensimmäiseksi motiivina pohditaan Nikean neuvoston tapahtumien perusteella. Tällöin huomio on, sekä areiolaiskiistan ratkaisemisessa, että pääsiäisen kalenteriajankohtaa käsittelevässä päätöksenteossa. Tämän jälkeen pohditaan motiivin etsintään liittyvää problemaattisuutta tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta. Seuraavaksi etsitään motiiviin liittyvään ongelmaan ratkaisua imperiumien poliittisesta luonteesta. Lopuksi käsitellään imperiumin poliittisen luonteen pohjalta rakentuvalle motiiville kirjallisuudesta löytyvää tukea.

---

⁵⁴ Eusebios HE X 7:1–2.

Barnes kirjoittaa, kuinka Konstantinus Suuri kohtasi Itä-Rooman valloituksen yhteydessä uuden ongelman. Konstantinus Suuren kohtaama ongelma oli ongelma, jota tyypillisesti kutsutaan kirjallisuudessa nimellä areiolaiskiista. Kyse oli teologisesta kiistasta. Kiista oli kuitenkin poliittisesti merkittävä, koska se vaikutti varsin laajasti Itä-Rooman alueella. Vaikutus oli erityisen merkittävää Itä-Rooman itäisissä maakunnissa. Kiistassa oli Barnesin mukaan kysymys lähinnä vain päätöksestä, jonka mukaan määriteltäisiin kristilliselle opille keskeinen Jeesuksen asema: käsitettäisiinkö Jeesus tavalliseksi ihmiseksi vai käsitettäisiinkö hänet itsessään jumalaksi? Piispat pitivät kysymystä merkittävänä ja kysymyksen käsitetty merkittävyys heijastui väestön keskuudessa erilaisina levottomuuksina.⁵⁵ Levottomuudet puolestaan ovat poliittiselle johtajalle aina ongelmallisia. Konstantinus Suuri reagoi kiistaan omaksumalla sovittelevan asenteen. Hänen mukaansa asia ei ollut kiistelemisen arvoinen.⁵⁶ Asiaa käsiteltiin Nikean neuvostossa vuonna 325.⁵⁷ Neuvoston toiminnasta kertovat jäänteet ovat vajavaisia, ja siten tulkinnoissa tulee olla varovainen. Barnes muotoilee asian niin, että Konstantinus Suuri pyrki neuvoston toiminnan aikana pysyttelemään asiankäsittelystä sivussa. Jossain vaiheessa neuvoston toimintaa hän kuitenkin teki ratkaisuehdotuksen. Tämän seurauksena Konstantinus Suuren poliittisen johtajan roolissaan tekemä ratkaisuehdotus hyväksyttiin neuvoston päätökseksi. Barnesin mukaan kyseinen päätös ei ollut Eusebioksen oman ajattelun mukainen. Tästä huolimatta Eusebios hyväksyi sen. Eusebios hyväksyi päätöksen jääden pohtimaan aiheeseen liittyvää problematisuutta.⁵⁸ Tämän tutkielman tutkimuskysymyksen kannalta varsinainen neuvoston päätöksen sisältö ei kuitenkaan ole se olennainen kysymys. Sen sijaan olennaisempaa on tarkastella Konstantinus Suuren ajattelua: Miksi Konstantinus Suuri suhtautui välinpitämättömästi asiankäsittelyn varsinaiseen sisältöön? Miksi häntä kiinnosti lähinnä vain päätöksen aikaansaaminen?

Toinen Nikean neuvoston agendalla ollut asia oli pääsiäisen kalenteriajankohdan päättäminen. Barnesin mukaan Konstantinus Suuri osoitti pääsiäisen kalenteriajankohtaan liittyvää kysymystä kohtaan huomattavaa kiinnostusta. Ongelma oli, että valtakunnan eri osissa pääsiäistä juhlittiin eri aikoina. Toisaalta ongelmaksi koettiin myös se, että pääsiäisen juhliminen saattoi osua samaan aikaan juutalaisten viettämän pääsiäisen kanssa. Suhteessa juutalaisuuteen haluttiin tehdä eroa.⁵⁹ Barnesin mukaan asia oli yhteydessä myös paaston sekä olemukseen että ajankohtaan.⁶⁰ Barnes päättää tarkastelunsa päätelmään, jonka mukaan Konstantinus Suuri ajoi yhtenäistä pääsiäisen ja siten myös paaston

---

⁵⁵ Barnes 2014, 120.

⁵⁶ Eusebios VC 2.70–71.

⁵⁷ Frend 1984, 498.

⁵⁸ Barnes 2014, 122.

⁵⁹ Barnes 2014, 122–123.

⁶⁰ Barnes 2014, 125–126.

kalenteriajankohtaa yksinkertaisesti tuottaakseen valloittajan ominaisuudessa hänen Länsi-Roomassa omaksumansa käytänteet myös valloittamalleen Itä-Rooman alueelle.⁶¹ Sinällään ymmärrettävä asia. Ratkaisu vaikuttaa kuitenkin hieman kummalliselta. Miksi lähes koko tunnetun maailman valloittaneen poliitikon ja suuren sotapäällikön erityisenä mielenkiinnon kohteena olisi joku juhlan kalenteriajankohta? Kyseinen asia ei sovi yhteen Konstantinus Suuresta muodostuneen kokonaiskuvan kanssa. Toisaalta Barnes puolestaan ei vastaa kysymykseen siitä, että miksi valloittajan näkökulmasta olisi tärkeää ajaa oman kulttuurin edustamat käytänteet myös valloitetujen alueiden ihmisten käytäntöön.

Kaksi edellistä kappaletta käsittelevät Nikean neuvoston toimintaan liittyviä tapahtumia. Tämän tutkielman tutkimuskysymyksen näkökulmasta on olennaista tunnistaa, että kaksi Nikean neuvoston toimintaa käsittelevää kappaletta eivät selitä Konstantinus Suuren toiminnan taustalla olevia motiiveja riittävästi. Ne eivät vastaa kysymyksiin siitä, että miksi Konstantinus Suuri ei välittänyt areiolaiskiistan asiasisällöstä. Toisaalta ne eivät vastaa myöskään kysymykseen siitä, että miksi pääsiäisen kalenteriajankohta olisi ollut Konstantinus Suuren ajattelussa tärkeä. Ongelma koskee kirjallisuutta laajemminkin. Aiheesta kirjoitetulle tutkimuskirjallisuudelle yleensä on tyypillistä jättää kokonaan käsittelemättä poliittiset syyt mahdollisina Konstantinus Suuren toiminnan motiiveina. Poliittiset kysymykset pitäisi ainakin tutkimuksessa selkeästi poissulkea, jos sellaisista ei ole kysymys. Tämä tutkielma olettaa kuitenkin toisin. Tämä tutkielma etsii Konstantinus Suuren toiminnan motiiveja nimenomaan poliittisista kysymyksistä.

Burbank ja Cooper käsittelevät teoksessaan *Empires in World History* imperiumin hallitsemiseen liittyvää moninaisuutta. He kirjoittavat, kuinka imperiumien poliittiset johtajat joutuivat tyypillisesti reagoimaan päivittäisiin haasteisiin improvisoivasti. Monesti esimerkiksi imperiumin alueella asuvat ihmiset järjestivät yllätyksiä. Yllätyksien taustalta paljastui tyypillisesti monia erilaisia ihmisten omia tavoitteita. Ihmiset haastoivat imperiumin poliittista johtoa varsin moninaisin keinoin. Tällöin poliittiset johtajat joutuivat reagoimaan erilaisiin tilanteisiin omien kokemuksiansa ja osaamisiensa avulla. Reagointitapojen tuli olla innovatiivisia. Tämä tarkoittaa, että reagointitapojen tuli olla joustavia, ja niiden tuli ottaa huomioon sekä maantiede että historia.⁶² Burbank ja Cooper jatkavat, kuinka imperiumien poliittisten johtajien oli välttämätöntä houkutella toisistaan kaukana sijaitsevat eliitit tekemään yhteistyötä ja tukemaan yhtenäistä politiikkaa tilanteissa, joissa edes poliittiset lähtökohdat eivät olleet tasapuoliset. Heidän tuli lisäksi pystyä tarjoamaan ihmisille elämisen mahdollisuus.⁶³ Tämä

---

⁶¹ Barnes 2014, 126.

⁶² Burbank & Cooper 2010, 3.

⁶³ Burbank & Cooper 2010, 5.

Burbankin ja Cooperin käsittely sopii jo paremmin yhteen Konstantinus Suuren näkökulman kanssa. Konstantinus Suurella oli hallittavanaan maantieteellisesti laaja imperiumi. Lisäksi imperiumin väestö koostui hyvin erilaisista ryhmistä. Ryhmillä oli valtavasti erilaisia intressejä ja heidän lojaalisuutensa Rooman poliittista johtajaa kohtaan oli vaihteleva. Nikean neuvoston toiminnan aikana Konstantinus Suurella itsellään oli takanaan jo laaja kokemus erilaisista imperiumin hallitsemiseen liittyvistä kysymyksistä. Hän oli joutunut jo monesti käyttämään joustavia ja innovatiivisia keinoja. Näin ajatellen Burbankin ja Cooperin esittämä ajatus tarpeesta saada kaukaiset eliitit toimimaan yhteistyössä muodostaa hyvän ehdotuksen selittämään Konstantinus Suuren Nikean neuvoston toimintaan liittyviä motiiveja. Pyrkimällä yhdenmukaistamaan uskonnolliset käytänteet ja juhlapäivät Konstantinus Suuri tavoitteli imperiumin poliittista yhtenäistämistä. Siten ajatukset yhteisistä käsityksistä, tavoista ja juhlapäivistä olivat kannatettavia. Ne olivat edullisia keinoja rakentaa imperiumin yhtenäisyyttä. Tämän päättelyn mukaan Konstantinus Suurelle Nikean neuvoston päätösten sisältö itsessään ei ollut tärkeä. Tärkeää oli nimenomaan sopiminen, jotta sisäiset kiistat saataisiin loppumaan, ja jonka seurauksena imperiumista tulisi yhtenäisempi.

Ajatus imperiumin yhtenäisyydestä Konstantinus Suuren motiivina saa tukea myös muualta kirjallisuudesta. Cameron ja Hall kirjoittavat Nikean neuvoston aikaisiin kiistoihin liittyen Konstantinus Suuren olleen ensisijaisesti kiinnostunut kirkon yhtenäisyydestä.⁶⁴ Kirkko on tässä yhteydessä toki vielä eri asia kuin imperiumi. Cameron ja Hall kuitenkin jatkavat, kuinka Konstantinus Suuren ajatuksissa kiistan ratkaiseminen liittyi erityisesti hyvinvoinnin ja rauhan aikaansaamiseen.⁶⁵ Hyvinvointi ja rauha puolestaan liittyvät kiinteästi imperiumin yhtenäisyyteen. Myös Eusebios tukee yhtenäisyyden ajatusta, tosin epäsuorasti: Eusebios kirjoittaa epäjärjestyksen jatkuneen.⁶⁶ Kyseinen kohta sijaitsee Eusebioksen *Konstantinus Suuren elämäkerta* -teoksessa välittömästi Konstantinus Suuren Nikean neuvoston päätöksiä selittävän käskykirjeen jälkeen.⁶⁷ Siten tämä Eusebioksen kirjoittama kohta paljastaa, että myös hänen ajattelussaan yhteiskunnalliseen järjestykseen liittyvät asiat olivat Nikean neuvoston toiminnan aikoihin keskeisellä sijalla.

Burbankin ja Cooperin mukaan imperiumin poliittisen johtajan on oltava joustava ja mukautumiskykyinen pystyäkseen vastaamaan erilaisiin haasteisiin. Myös joustavuus ja mukautumiskykyisyys imperiumin poliittisen johtajan käyttökelpoisina ominaisuuksina saa kirjallisuudesta tukea. Barnes kirjoittaa, kuinka Konstantinus Suuri valloittaessaan Rooman vuonna 312 pidättäytyi rankaisemasta

---

⁶⁴ Cameron & Hall 1999, 45.

⁶⁵ Cameron & Hall 1999, 46.

⁶⁶ Eusebios VC 2:73.

⁶⁷ Eusebios VC 2:64–72.

edellistä poliittista johtajaa tukeneita ihmisiä. Tämän sijaan hän pyrki rakentamaan sovintoa.⁶⁸ Näin toimien Konstantinus Suuri osoitti pystyvänsä mukautumaan tilanteisiin olosuhteisiin ja samalla toimimaan taloudellisesti parhaan ratkaisun puolesta. Tämä tarkoittaa tämän tutkielman tutkimuskysymyksen näkökulmasta, että jos Konstantinus Suuri pystyi toimimaan mukautumiskykyisesti sisällissodan tilanteessa, pystyi hän todennäköisesti toimimaan mukautumiskykyisesti myös käsiteltäessä kristillisyyteen liittyviä asioita.

Bellah puolestaan kertoo arkaaiseen Egyptiin liittyvistä tapahtumista. Hän kertoo, kuinka silloiset Egyptin valloittaneet poliittiset johtajat säilyttivät faraon keskeisen aseman. Näin he säilyttivät olemassa olleen uskonnollissosiaalisen järjestyksen pitääkseen valloitetun alueen väestön rauhallisena.⁶⁹ Bellah käyttää arkaaiseen Egyptiin liittyviä tapahtumia nimenomaan esimerkkinä monesti historiassa toteutuneesta tapahtumasta. Tapahtumasta, jossa imperiumin poliittinen johtaja priorisoi imperiumin yhtenäisyyden ja siten oman poliittisen valtansa erilaisten uskonnollisten aatteiden edelle. Bellahin käyttämä esimerkki kertoo, kuinka Konstantinus Suuren toiminta ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Saattaa hyvin olla niin, että Konstantinus Suuri toimi vastaavalla tavalla.

Käsittelyn perusteella vaikuttaa siltä, että tarkasteltuna Rooman imperiumin poliittisen johtajan näkökulmasta valtakunnan poliittiseen yhtenäisyyteen liittyvien kysymyksien pohdinta oli poliittisessa toiminnassa keskeisellä sijalla. Suhteessa tähän erilaiset aatteet olivat todennäköisesti toissijaisia.

8 JUMALASUHTEEN HALLINNAN MONOPOLISOINTI

Tämä luku jatkaa tämän tutkielman luvussa 5 lyhyesti käsitellyn Bellahin esittämän politiikan ja uskonnon yhteen kietoutumisen teemaa. Tällöin keskiöön nousee poliittisen johtajan käytössä olevan ihmisen ja jumalan välisen yhteydenpidon hallinnan monopolisoinnin käyttäminen politiikantekemisen välineenä. Luvussa pohditaan, että voisiko tämä politiikantekemisen väline olla se tekijä, joka varsinaisesti ohjaa poliittisen johtajan toimintaa suhteessa kristillisyyteen. Tässä luvussa käsitellään ensin jumalasuhteen hallinnan monopolisointia tulkiten Bellahin teoksen yleisempää näkökulmaa. Sen jälkeen asiaa käsitellään tunnistamalla neljä sellaista piirrettä, jotka ovat löydettävissä Bellahin Tikopia-yhteisöä koskevasta tarkastelusta, ja jotka ovat löydettävissä myös aiemmin käsitellyistä Eusebioksen lainaamista Konstantinus Suuren käskykirjeistä. Lopuksi tehdään yhteenveto liittyen Konstantinus Suuren toimintaan.

---

⁶⁸ Barnes 2014, 83.

⁶⁹ Bellah 2011, 246.

Bellahin teoksen yksi kantavista teemoista on poliittisen johtajan ja jumalan yhteen kietoutunut suhde. Poliittisen johtajan näkökulmasta tarkasteltuna tällöin on erityisesti kysymys poliittisen johtajan omasta tulkinnasta, jonka mukaan hän voi monopolisoida yhteisön jumalasuhteen hallinnan lisätäkseen omaa valtaansa. Esimerkiksi varhaisia sivilisaatioita käsittelevässä osuudessa Bellah käyttää käsitettä pappikuningas (priest-king). Tämä pappikuninkaan rooli oli keskeinen. Pappikuningas yhdisti *ihmistä korkeamman* (powerful being), luonnon ja yhteisön. Tällöin valta keskittyi yhdelle toimijalle.⁷⁰ Arkaaisia yhteisöjä koskevassa osuudessa Bellah kirjoittaa vastaavasti. Hänen mukaansa kuninkuus ja jumalaisuus ovat monelta osin vain saman asian eri puolia.⁷¹ Bellah siis käsittelee esimerkkitapauksia, joissa poliittinen johtaja käytti yhteisön jumalasuhteen hallinnan monopolisointia edistääkseen omaa poliittista agendaansa. Vaikka Bellah ei suoraan niin kirjoita, tässä tutkielmassa tulkitaan hänen tarkoittavan tämän monopolisoinnin olevan luonteeltaan universalistinen. Siten, että mitä suurempi valta poliittisella johtajalla on, sitä tiukempi ote hänellä tyypillisesti on myös yhteisön jumalasuhteesta.

Poliittisen johtajan tekemä jumalasuhteen hallinnan monopolisointi käytännön tasolla ja siihen liittyvät peruspiirteet tulevat ehkä parhaiten näkyville Bellahin Tikopia-yhteisöä koskevassa käsittelyssä. Bellah kirjoittaa lainaten Firthiä, kuinka heidän käsittelemässään Tikopia-yhteisöä koskevassa osuudessa poliittiset johtajat olivat samalla myös korkea-arvoisia pappeja. Tällöin ei ollut ollenkaan olemassa jakoa hengellisten ja maallisten asioiden välillä. Ideana oli, että vain poliittinen johtaja pystyi toimimaan välittäjänä käsiteltäessä ihmisten ja jumalien välisiä asioita. Samalla poliittisilla johtajilla oli monopoli alemman tason pappien nimittämisessä.⁷² Firth jatkaa Bellahin mukaan, kuinka ihmisten ja jumalien välinen poliittisen johtajan toteuttama välitystoiminta oli luonteeltaan salaperäistä. Salaperäisyys liittyi sekä tavallisten ihmisten jäämiseen varsinaisen asiankäsittelevän ulkopuolelle että poliittisen johtajan vaitonaisuuteen suhteessa rituaalin tärkeimpiin tapahtumiin. Rituaalin kuului, että rituaalin lopuksi poliittinen johtaja ilmoitti ns. jumalilta tulleet viestit ihmisille. Tällöin nimenomaan oli olennaista, että poliittinen johtaja ei paljastanut viestien muodostamiseen liittyviä yksityiskohtia. Näin toimien poliittinen johtaja rajasi keskustelua ja siten lisäsi valtaansa. Toisaalta yhtenä rituaaliin kuuluvana piirteenä oli ajatus siitä, että jumala itse tuli rituaalin aikana tilapäisesti poliittisen johtajan ruumiiseen. Siten poliittinen johtaja muuttui ihmisten mielikuvituksessa hetkellisesti jumalaksi. Tämän muutoksen avulla poliittinen johtaja muuttui uskonnollisen hallitsemisen ja sekä sosiaalisen että

---

⁷⁰ Bellah 2011, 207.

⁷¹ Bellah 2011, 212.

⁷² Bellah 2011, 186.

taloudellisen elämän keskuksiksi lisäten edelleen omaa merkitystään.⁷³ Alamaisten silmissä tällainen toiminta käsitettiin helposti joksikin ylikuonnollisen kaltaiseksi toiminnaksi. Nämä tekijät yhdessä tarkoittivat ihmisen ja jumalan väliseen välitystoimintaan liittyneen neljää tyypillistä piirrettä: Ensimmäinen niistä oli ihmisen ja jumalan välisen suhteen hallinnointi ja sen monopolisointi. Toinen tekijä oli varsinaisten pappien toimiminen vain poliittisen johtajan apulaisina. Kolmas tekijä oli poliittisen johtajan mukanaan tuoma tyhjästä ilmestynyt uusi tiedon näköinen sisältö ja neljäs tekijä oli aiheen ympärille muodostunut salaperäisyyden sädekehä.

Nämä neljä jumalasuhteen hallinnan monopolisoinnin yhteydessä esiintyvää piirrettä eivät ole pelkästään muinaisissa arkaaisissa yhteisöissä ilmenneitä piirteitä. Niitä on löydettävissä myös muista yhteyksistä. Ne ovat esimerkiksi löydettävissä Eusebioksen lainaamien Konstantinus Suuren poliittisena johtajana kirjoittamista käskykirjeistä.⁷⁴ Käskykirjeiden sisältöjen mukaan niissä yhtäältä käsitellään ihmisen ja jumalan välisiä asioita. Toisaalta käskykirjeiden mukaan papit ja piispat eivät osallistuneet kirjeiden kirjoittamiseen. Kolmanneksi kirjeet sisältävät sellaista kristillistä tietoa, jonka taustatiedot eivät välity lukijalle. Siten Konstantinus Suuri ei osoita mitään halua avata niiden syntyhistoriaa. Tämän vaikutuksesta kirjeiden ympärille rakentuu enemmän neljäntenä asiankohtana esitettävää salaperäisyyttä. Nämä neljä Konstantinus Suuren käskykirjeistä löydettävää piirrettä viittaavat siihen, että Konstantinus Suuri käytti poliittisessa toiminnassaan samanlaisia keinoja, kuin mitä Tikopia-yhteisön poliittiset johtajat käyttivät poliittisen valtansa lisäämiseksi.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä tutkielma tarkasteli Eusebioksen oman ajattelun muuttumiseen johtaneita syitä hänen kirjoittamansa teoksen *Kirkkohistoria* kirjoittamisen aikana. Eusebioksen toiminta muuttuu teoksen kirjoittamisen aikana historioitsijasta ja opettajasta poliittiseksi toimijaksi. Eusebioksen ajattelun muuttuminen liittyy selkeästi Konstantinus Suuren vaikutukseen. Tutkielman tutkimuskysymyksenä oli kysyä, että miten Konstantinus Suuri toimiessaan poliittisena johtajana ajatteli kristillisyyden merkityksen oman politiikantekonsa näkökulmasta.

Tutkielmassa käsiteltiin ensin käytetyt lähteet ja tutkielman päähenkilöt. Näiden jälkeen referoitiin Eusebioksen ajattelun muutos lähdeaineiston perusteella. Tämän jälkeen tehtiin kirjallisuustarkastelu.

---

⁷³ Bellah 2011, 187.

⁷⁴ Tutkielmassa käsitellyt käskykirjeet: Eusebios HE X 5:1–14, HE X 5:18–20 ja HE X 7:1–2.

Kirjallisuustarkastelun jälkeen pohdittiin sekä valtakunnan etua että valtakunnan yhtenäisyyttä mahdollisina Konstantinus Suuren toiminnan vaikuttimina. Lopuksi tarkasteltiin jumalasuhteen hallinnan monopolisointia yhtenä mahdollisena poliittisen johtajan toimintaa ohjaavana tekijänä.

Tutkielman kirjallisuustarkastelu toi esille useita sellaisia tekijöitä, joiden perusteella Konstantinus Suuri todennäköisesti käytti poliittisessa toiminnassaan kristillisyyden tarjoamia olosuhteita hyväkseen. Valtakunnan etua koskeva luku puolestaan osoitti Konstantinus Suuren käskykirjeiden mukaan kristillisiä asioita koskevan toiminnan motiivina olleen valtakunnan edun. Valtakunnan yhtenäisyyttä käsittelevä luku puolestaan osoitti valtakunnan poliittisen yhtenäisyyden olleen todennäköisesti aatteita tärkeämpi asioita ohjaava tekijä. Viimeiseksi käsitelty jumalasuhteen hallinnan monopolisointia koskeva luku puolestaan osoitti Konstantinus Suuren käyttäneen suhteessa kristillisyyteen samanlaisia keinoja, kuin mitä Bellah näkee poliittisen johtajan käyttäneen arkaaisissa yhteisöissä lisätäkseen poliittista valtaansa. Tutkielman mukaan Konstantinus Suuri toimi hyödyntääkseen olosuhteiden tarjoamaa mahdollisuutta käyttää kristillisyyttä oman poliittisen agendansa edistämiseksi. Tällöin tulee kuitenkin huomata, että tutkielma ei ota kantaa Konstantinus Suuren toiminnan takana olleen ajattelun tasoon. Osa Konstantinus Suuren toiminnasta oli varmasti alitajuista. Tämä tarkoittaa edelleen, että hän ei ajatellut kaikkia toimintansa piirteitä tietoisesti ja suunnitelmallisesti.

10 LÄHTEET

LÄHTEET

Cameron & Hall 1999 = Cameron, Averil & S. G. Hall. *Eusebios: Konstantinus Suuren elämäkerta (Life of Constantine)*. Clarendon Press: Oxford. 1999.

Heikel 1997 = Heikel, Ivar A. *Eusebios: Kirkkohistoria (Eusebiuksen Kirkkohistoria)*. Otavan Kirjapaino: Keuruu. 1997.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Barnes 2014 = Barnes, Timothy. *Constantine. Dynasty, Religion and Power in the later Roman Empire*. SPi Publisher Services: Pondicherry. 2014.

Bellah 2011 = Bellah, Robert N. *Religion in Human Evolution. From the Paleolithic to the Axial Age*. The Belknap press of Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts. 2011.

Burbank & Cooper 2010 = Burbank, Jane & Cooper, Frederick. *Empires in World History. Power and the Politics of Difference*. Princeton University Press. Princeton and Oxford. 2010.

Frend 1984 = Frend, W. H. C. *The Rise of Christianity*. Darton: London. 1984.

Hyrkkänen 2002 = Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian Mieli*. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä. 2002.

Price & Thonemann 2011 = Price, Simon & Thonemann, Peter. *The Birth of Classical Europe*. Penguin Books. The United States of America.